

HALİKARNAS BALIKÇISI

Anadolu'nun Sesi

Hazırlayan: Şadan GÖKOVALI

BİLGİ YAYINEVİ

İ Ç İ N D E K İ L E R

Halikarnas Balıkçısı (yaşamöyküsü)	7
Sunarken (Ş. Gökova lı)	9
Tarih ve Hellenizm	11
Soyların Mitolojisi	35
İyonlar	40
Tarih ve Batı Görüşü	49
İyonya-Anadolu	57
Hellenistan Düşünürleri	85
Hellenizmin Başkenti Atina	106
Sparta Hellenizmi	113
Tarihte Tekerrür Yoktur	116
Klasik Dönemin Ege Denizi Tarihi	120
Büyük İskender	126
Dinler Dönemi	137
Bizans	145
Bizans, Hellenizm ve Türkler	152
Mukadderatın Adamı	180

HALİKARNAS BALIKÇISI (1890-1973)

“Tarih sahibi” Sadrazam **Cevat Paşa**’nın kardeşi, tarihçi-yazar-vezir **Mehmet Şakir Paşa** Girit’te sefirken,* eşi **İsmet Hanım**, 16/17 Nisan 1890 gecesi bir oğlan doğurdu. Çocuğa, anasının o gece düşünde **Musa Peygamber**’i görmesi dolayısıyla “Musa”, amcasının ve babasının adlarından ötürü “Cevat Şakir” adları verildi.

Musa Cevat Şakir’in çocukluğu, babasının atandığı Atina/Faleron’da, beş yaşından sonra İstanbul/Büyükkada’da geçti. Bu yıllarda resim yeteneğiyle dikkati çeken **M.C. Şakir**, bir yandan özel dersler alırken, bir yandan Büyükkada Mahalle Mektebi’nde okudu. İngilizceyi hayli iyi kavradığı için, hazırlık okumadan Robert Kolej birinci sınıfına alındı. Bu okulu, ilk mezunlarından biri olarak pekiyi dereceyle bitirdi.

Kendisi, kendini bildi bileli denizci olmak istiyordu. Ama ailesinin ısrarı üzerine İngiltere’nin Oxford Üniversitesi’ne gönderildi. Orada “Yakın Çağlar Tarihi” bölümünde öğrenim gördü. Bu arada, Oxford’un ünlü kitaplığından yararlandı.

Yurda dönünce İstanbul’da, çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazdı, karikatür ve kapak resimleri çizdi (1910-1925).

Resimli Hafta dergisinin 13 Nisan 1925 günlü sayısında, “Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmaya Na-

*) *Meydan Larousse* (XI/710-a) “Resmo kumandanı”; *Osmanlı Tarihi* (Enver Ziya Karal, VIII/143) “komiser” diyor.

sıl Giderler?” başlığı ve **Hüseyin Kenan** imzasıyla yayımlanan yazısı yüzünden üç yıl kalebentlikle Bodrum’a sürüldü. Cezasının son yarısını İstanbul’da geçirdikten sonra yeniden döndüğü Bodrum’da yaklaşık çeyrek yüzyıl kaldı. Bodrum’un Karia çağındaki adından esinlenerek **Halikarnas Balıkçısı** takma adını kullanır oldu. Bodrum’un gelişmesine ve Anadolu uygarlığının tanınıp tanıtılmasına olağanüstü katkılarda bulundu.

Servet-i Fünun, Cumhuriyet ve daha sonra *Demokrat İzmir* gibi dergi ve gazetelerde **Halikarnas Balıkçısı** takma adıyla yazdığı yazı, hikâye ve romanlarla uluslararası üne kavuştu.

Çocuklarının ortaöğrenimleri için 1947’de yerleştiği İzmir’de gazetecilik, yazarlık ve turist rehberliği yaptı. 13 Ekim 1973 Cumartesi günü saat 15.10’da İzmir’de öldü ve Bodrum’da “manevi oğlu” **Şadan Gökövalı** ile birlikte seçtiği yerde gömüldü.

S U N A R K E N

Bir aziz dostum;

“Tarih diye, kültür diye okullarda *Anadolu'nun Sesi*'ni okutmalı, Türkiye'yi tanıtmak için bu kitabı dünya dillerine çevirip tüm ülkelere dağıtmalı” der.

Bazılarının ileri süregeldiği gibi **Balıkçı** bu kitabı, kendisi Anadolulu olduğu için böyle yazmış değildir. Kendi deyişiyle, “Bu Anadolulu düşünürler Patagonyalı da olsalardı, kendileri hakkında yazılanlar, gene burada yazılanlar olacaktı.”

Önemseyenler de şovenliklerinden değil, uygarlık tarihine yansız ve bilinçli bir yaklaşım saydıkları için önemserler bu kitabı.

Balıkçı, bu kitabının “Tarihte Tekerrür Yoktur!” başlıklı bölümünde, **Bertrand Russell**'in *A History of Western Philosophy* adlı yapıtını bazı yönlerden eleştirir ve der ki:

“Belki sonradan fikrini değiştirmiştir.”

Gerçekten de **Russell**, 1945'te yazdığı söz konusu ünlü kitabını büyük ölçüde değiştirerek 1967'de yeniden yayımlamıştır.

Anadolu'nun Sesi'ni baskıya hazırlarken, *Ötelerin Çocukları*'nın başında belirttiğimiz ilkelere uyduk:

“Sağlığında yapıtlarını baskıya hazırlarken onun görüşlerini alma şansına erişmiş” olmamızdan aldığımız cesaretle, ilk baskıdaki dizgi yanlışlarını düzelttik, eskimiş bazı sözcükleri değiştirdik.

Anadolu'nun Sesi'nin okurlara hoş geleceğinden eminiz.

Ş. GÖKOVALI

TARİH VE HELLENİZM

Yirminci yüzyılın ilk yarısı, dünyanın alabildiğine değişen bir devri oldu. Değişme daha önceleri de, hatta her zaman vardı; ama öylesine yavaştı ki, duralama (statüko) asıl, değişme ise arızı sayılıyordu. Eskiden insanlar, doğdukları zaman buldukları dünyayı, ömürlerini geçirdikten sonra hemen aynı olarak bırakıyorlardı.

Oysa şimdi bir insan, on yıl aynı dünyada yaşıyorum sanırsa –yani kafaca on yıl yerinde sayarsa– insandan ziyade “antika” olur. Son elli altmış yılda değişmeler, ondan önceki iki bin yıldaki değişmelerden daha çok olmuştur.

İki dünya savaşından önce “Batılı” denilen bir uygarlık vardı, Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da. Batıda bir derece vicdan özgürlüğü, insanların siyasal hakları, kadınla işçi hakları, şöyle böyle tanınıyordu. Ama bu haklar batıda yalnız “Batılı”lar için tanınıyordu. Yeryüzünün hemen onda dokuzu o “Batı”nın sömürgesi idi. Batıda demokrasi vardı. Ama yanılmıyorsam, hemen hemen iki milyar insan, batı demokrasilerinin, üç yüz milyon insanın –düpedüz Türkçesi– kölesi idi. Sömürülenler sağmal inek bile değil, kasaplık hayvan sayılıyordu. Evet, batı yamyam değildi, sömürülenleri ısıra ısıra yemiordu. Ama, “Mal canın yongası” derler a. Sömürülen insanoğlu, kırk santimetre kalınlığında sağlam Romanya kerestesi de olsa, yonga yonga rendelene rendelene sigara kâğıdı gibi inceliyor ve yoksulluk içinde ölüp gidiyordu. Doğrudan doğruya, öldürülenler de caba. Batıdaki demokrasi de önceleysin serbest rekabet üzeri-

ne kurulmuştu. Dante'nin "Cehennem"inde sayısı sınırlı zebaniler insan ruhlarına işkence etmekle görevli idiler. Ama serbest rekabette herkes komşusunun zebanisi oluyordu. Bu bireysel sorumsuzluk uluslararası alanda yaygındı. Von Kaluseviç, Von Schlieffen ve Von der Goltz gibi savaş ustaları buyuruyorlardı ki: Bir ulus komşusundan daha güçlü olduğuna aklı erince, hemen onun tepesine binip varını yoğunu talan etmelidir. Yirminci yüzyılın başında batılı uluslar, birbirinin sömürgelerine fena sulanmaya koyuldular. Kimi ulusun, komşularından daha güçlü olduğuna aklı eriverdi. Ve böylece Birinci Dünya Savaşı güm diye patlayakoydu.

Sömürgeciler iki taraf oldular, hürriyet, adalet, hukukla gugug –ve hiç kimsenin yutmadığı– barışı korumak gibi, çok yüksek ötüşlü cart curtlarla birbirinin sömürgelerini yutmak için, savaşa Jaurès'i öldürerek giriştiler. Tıpkı ilkellik çağında bir aşiretin malına, canına, komşu aşiretin saldırması gibiydi bu. Şu farkla ki; yabani mağara devrinde, insan kafası, zarplı koca sopayla patlatılırdı, oysa son çağda, ömrü süresince son sistem bir buzdolabı görmemiş insan, hiç olmazsa ömrünün sonunda, kafası, çok uygar bir şarapnelle darmadağın edilerek, son sistem bir ölümle ölmek mutluluğuna kavuşuyordu!

Sözümona çok akıllı ve uzağı görür ve hesaplar sanılan batı diplomasisi birbirinin sömürgelerini iç etme peşindeki savaşlarında, hiç akıllarından geçmeyen bir sonuca vardılar. Çünkü onlar savaş edekoysunlar, insan aklı durmuyordu. İçin için gelişen insan kafası, toplumların ekonomik ve sosyal yaşantısını, akılcı düzenlemeye kalkışıyordu. Yeni sosyal ve ekonomik sistemler batılıların hiç beklemediği bir sonuçtu. Bu bir. Bir de sömürgelerde kıpırdamalar başlıyordu. Sonraları Üçüncü Dünya diye adlandırılacak olan ülkeler de Mustafa Kemal önderliğinde Anadolu Ulusal Savaşında uç gösterdi. Bu da iki. Bu iş dünyada siftah oluyordu. Atatürk'ün yaptığı iş, en aşırı dalkavuklarının

pehpehlerinden çok ötedir. Ne yazık ki; Amerika'yı keşfettiğinin farkında olmayarak ölen Kristof Kolomb gibi Atatürk de, Üçüncü Dünyayı açığının farkında olmayarak aramızdan ayrıldı.

Sakıncayı sezen batı, gününü geçiren her uygarlık gibi, önceden tanıdığı hakları, hukukları ve demokrasiyi bir kenara iterek Nazizm ve faşizmde sertleşip, hoyratlaştı. Sömürgelerin adları –bu arada– değiştirildi. Sömürgeler “Hayat Sahası” oldu. Hayat sahası kaparozu iştahıyla ayranlar kabardıkça kabardı ve İkinci Dünya Savaşı patladı. Ama akıl hiç durur mu? Fizik ile kimya ve deneye dayanan bilgilerle dünya, korkunç sakıncalı atomik döneme girdi. İkinci Dünya Savaşı başladığı zaman bu da hesapta yoktu.

İnsanoğlu gündelik yaşantısının gürültüsü içinde iki dünya savaşında, batı uygarlığının gürültüye gittiğinin farkında olmadı. Gündelik basın ise, yolda bir dolmuşun devrilmesiyle koca bir devrin yıkılması arasındaki farkı belirtemez. Örneğin, 1971* yıl önce günlük gazeteler basılsaydı, Roma İmparatorluğuna ait havadisler arasında, İsa adlı bir çocuğun doğduğunu bildirmezlerdi. Politikacıların istikrar ya da statükoyu sağlamak için başvurdukları politikalar ise, bir “tapis roulant” –yürüyücü kilim– üzerinde düşmemek için birbirini iten, tekmeleyen ve birbirine tutunan bir sürü sarhoşun tepinmelerine benzer. “Eski” kafa, “artık günüm yetti” diye, ortadan defolup gitmez a, kendiliğinden. Demincek değinildiği gibi, kılık değiştirir, gülümser, olmayınca sertleşir, yırtıcı olur, eskinin baş belası olmakta direnmesi doğaldır. “Mademki ölüyorum, öldüreyim bari” der eski. Ama ölüm hayata sığar, hayatsa ölüme sığmaz, ölümü aşar, yeni çocuklar ve gençlerle ve yeni kafalar ve akıllarla.

Her uygarlığın niteliğini, o uygarlığın başlıca özellikleri tayin eder. Özelliklerini yitiren uygarlıklar tarihsel görevini tamamlamış ve artık günü geçmiş demektir. Batı uygarlığının

*) Kitabın yazılış ve ilk yayımlanış tarihi-Ş.G.